

Ż Y C I E N A U K O W E

Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej „Wybory i referenda w PRL w latach 1946–1989”, Szczecin 24–25 V 2012 r.

W dniach 24–25 V 2012 r. w Szczecinie odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa nt. „Wybory i referenda w PRL w latach 1946–1989”. Jej organizatorem był Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie, a wśród uczestników znaleźli się historycy z wielu ośrodków naukowych z całego kraju. Głównym celem sesji było przedstawienie stanu badań dotyczących polskich wyborów i referendów w latach 1946–1989. Pierwszy dzień obrad w sali konferencyjnej Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Szczecinie rozpoczęto od otwarcia wystawy pt. „Wybory i referenda w PRL w latach 1944–1989” przygotowanej przez jego pracowników: dr. Sebastiana Ligarskiego, Marcina Ozgę oraz Pawła Miedzińskiego.

Konferencję otworzył dr Marcin Stefaniak — dyrektor szczecińskiego Oddziału IPN — który po krótkim powitaniu gości zaprosił uczestników konferencji do wysłuchania inauguracyjnych referatów. Jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. Jerzy Eisler (IPN Warszawa), który swoje wystąpienie pt. „Wybory w PRL: wprowadzenie do tematu konferencji” rozpoczął od podania w wątpliwość znaczenia słowa „wybory” w omawianym okresie historycznym. Proces samego głosowania określił mianem gry ze strony komunistycznych władz, której obowiązkowymi uczestnikami zostali polscy obywatele.

Jako drugi wystąpił prof. dr hab. Wojciech Sokół (Uniwersytet Marii Curie–Skłodowskiej w Lublinie) z referatem pt. „Systemy wyborcze w Polsce Ludowej — uwarunkowania, mechanizmy i konsekwencje polityczne”. Na samym początku podkreślił, że w PRL nie było wolnych wyborów, a jedynie zasada głosowania. Zaznaczył, że ordynacja wyborcza w sensie formalnym nie odbiegała od pozostałych, stosowanych na całym świecie. W dalszej części opisał systemy wyborcze obowiązujące w całym okresie istnienia PRL, szczególnie uwzględniając wprowadzane zmiany.

Ostatnim referatem inauguracyjnym pt. „O fałszerstwach wyborczych słów kilka” było wystąpienie współorganizatora konferencji dr. Sebastiana Ligarskiego (IPN Szczecin). Przedstawił w nim stanowiska poszczególnych historyków wobec omawianej kwestii, zaznaczając, że nie zachowały się żadne dokumenty poświadczające fałszerstwa wszystkich głosowań. Referent odniósł się najpierw do poszczególnych okresów, w których takich wątpliwości nie ma, następnie do sytuacji pewnych wynaturzeń związanych z zawyżaniem liczb

by głosujących, aż po nieliczne przypadki kończące się procesami sądowymi podważającymi wyniki wyborów.

Po wystąpieniach inauguracyjnych sesję I pt. „Wybory i referenda w PRL — aspekty prawne” poprowadził prof. Wojciech Sokół. Jako pierwszy wystąpił Paweł Raźny (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) z referatem pt. „Wybory jako narzędzie legitymizacji władzy ludowej. Prawna i faktyczna realizacja idei przedstawicielstwa w latach 1946–1989”.

Tematem wystąpienia Jacka Wojciechowskiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) stały się „Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum w ujęciu Kodeksu karnego z 19 kwietnia 1969 r. Analiza i ocena obowiązujących regulacji prawnych”. Referent przybliżył najważniejsze aspekty związane z problematyką przestępstw przeciwko wyborom i referendum zawarte w Kodeksie karnym z 19 IV 1969 r. W trakcie wystąpienia nie obyło się bez porównań z poprzednio obowiązującą ustawą karną, Kodeksem karnym z 1932 r. oraz obecnie obowiązującym z 6 VI 1997 r. J. Wojciechowski starał się ukazać niedoskonałość przyjętych wówczas rozwiązań prawnych za pośrednictwem konkretnych przykładów.

Kolejny prelegent Paweł Fikus (Uniwersytet Wrocławski) zaprezentował temat „Prawne aspekty referendum z 29 listopada 1987 roku”, w którym problematykę aspektów prawnych referendum z 1987 r. wiązał z trzema rozwiązaniami legislacyjnymi: konstytucją z 1952 r., ustawą o referendum z 6 V 1987 r. oraz uchwałą Sejmu PRL z 23 października tr. o zasadach listopadowego referendum. Referent odniósł się do poszczególnych uchwał, opisując wprowadzone zmiany, m.in. dopuszczenie możliwości organizacji referendum jako przejawu władzy bezpośredniej ograniczającej stosowanie formy przedstawicielskich. Podsumowując, zaznaczył, że zapisy ustawy z 6 V 1987 r. obowiązywały ze zmianami do momentu przyjęcia ustawy o referendum lokalnym w 2000 r. oraz ogólnokrajowym przyjętym trzy lata później.

Sesję zakończyło wystąpienie Tomasza Kowalczyka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) pt. „Znaczenie podstawowych zasad prawa wyborczego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a III Rzeczypospolitej Polskiej”.

Kolejne cztery sesje toczyły się w dwóch panelach tematycznych: „Referendum i wybory 1946, 1947 i 1952 roku” oraz „Propaganda wyborcza”.

Pierwszą część poświęconą blokowi pt. „Referendum i wybory 1946, 1947 i 1952 roku” poprowadził dr hab. Andrzej Zaćmiński (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Otworzył ją dr Jacek Romanek (IPN Lublin) wystąpieniem pt. „Niszczenie niezależności politycznej Polskiego Stronnictwa Ludowego w województwie lubelskim przez komunistów w okresie referendum 1946 i wyborów 1947 roku”. Jako drugi wystąpił Piotr Orzechowski (IPN Poznań) z referatem pt. „Falszerstwa wyborcze z 1946 i 1947 r. na przykładzie województwa poznańskiego”.

Następnie Marcin Łukasz Makowski (Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii PAN) przedstawił referat pt. „Prasa społeczno-kulturalna wobec referendum 1946 i wyborów 1947 roku”. W celu oddania całego spektrum poglądów i postaw większości inteligencji wobec wspomnianych wydarzeń referent wykorzystał prasę propagandową oraz katolicką. Przedstawił całą paletę poglądów od tych „delikatnie” opozycyjnych obecnych w „Tygodniku Warszawskim” przez umiarkowane „Tygodnika Powszechnego” oraz uległe w „Dziś i Jutro”, przechodząc do unikającego tematyki referendum i wyborów „Odrodzenia”. Zakończył na humorystycznym ujęciu komunistycznej rzeczywistości w „Przekroju”. Podsumowując, zaznaczył, że wspomniane tygodniki odzwierciedlają spojrzenie nie tylko inteligencji, ale również całego społeczeństwa na kampanię wyborczą lat 1946–1947.

Z kolei Aleksandra Wierzchowska (Uniwersytet Warszawski) wygłosiła odczyt pt. „Przygotowania do referendum i wyborów do Sejmu Ustawodawczego w dokumentach Urzędu

Wojewódzkiego w Szczecinie. Próba legitymizacji władzy”. Referentka określiła główne kierunki działań komunistycznego aparatu represji służące utrwaleniu władzy na obszarach „ziem zachodnich” na przykładzie Szczecina. Zaznaczyła, że wszelkie inicjatywy powstania partii politycznych, zwłaszcza Polskiej Partii Robotniczej, były efektem działalności wysłanników z centrali partyjnych z Warszawy bądź Wielkopolski. Główną metodą stosowaną wobec ekspatriowanego społeczeństwa była jego atomizacja poprzez faworyzowanie grupy autochtonów — rdzennych mieszkańców Polski. Referentka rozróżniła środki służące pozyskaniu zachodniopolskiego społeczeństwa do głosowania w referendum 1946 r. od metod stosowanych przez WUBP w Szczecinie przed wyborami parlamentarnymi 1947 r. Zaznaczyła, że mobilizacja do udziału w wyborach miała wymiar wybitnie negatywny wyrażający się w konieczności jawnego głosowania.

Pierwszą część poświęconą panelowi pt. „Propaganda wyborcza” poprowadził dr hab. Mariusz Mazur (Uniwersytet Marii Skłodowskiej–Curie). Sesję rozpoczęła Anna Nowakowska–Wierchoś (Instytut Historii PAN) wystąpieniem pt. „Referendum w 1946 i wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku w propagandzie polskich «organizacji demokratycznych» we Francji na przykładzie Związku Kobiet Polskich im. Marii Konopnickiej”.

Jolanta Ślęzak (Uniwersytet Rzeszowski) wygłosiła referat pt. „Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 oraz do sejmiku I kadencji w 1952 roku w świetle karykatur opublikowanych na łamach czasopisma satyrycznego «Szpilki»”. Opisała funkcję karykatury w kampaniach wyborczych 1947 i 1952 r. jako bardzo użytecznego narzędzia propagandowego, którego celem była dyskredytacja przeciwnika poprzez deformację jego postaci, odebranie słuszności jego poglądom. Zaznaczyła, że personalne wskazanie przeciwnika było możliwe tylko w 1947 r. Przechodząc do 1952 r., zwróciła uwagę na zmianę kategorii rysunków, w których zaczęto ośmieszać problematykę wyborów w II Rzeczypospolitej lub Stanach Zjednoczonych. Analiza wybranych karykatur dokonana została w nawiązaniu do ówczesnej sytuacji politycznej, a wystąpienie wzbogaciła prezentacja multimedialna omawianych grafik satyrycznych.

Sesję zakończył referat dr. Jacka Wojsława (Uniwersytet Gdański) pt. „Strategie propagandowe w latach apogeum stalinizmu na przykładzie wyborów do sejmiku 26 października 1952 roku: język tekstu i obrazu”.

Drugą część panelu pt. „Referendum i wybory w 1946, 1947 i 1952 roku” prowadzoną przez prof. dr. hab. Grzegorza Straucholda (Uniwersytet Wrocławski) otworzył Leszek Gorycki (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) referatem pt. „ORMO w referendum 1946 i wyborach 1947 roku”.

Jako drugi wystąpił Michał Palczyński (Uniwersytet Wrocławski) z tematem pt. „Związek Walki Młodych w referendum czerwcowym i wyborach do Sejmu Ustawodawczego (1946–1947)”. W trakcie swojego wystąpienia prelegent opisał okoliczności powstania organizacji oraz metody przejmowania nad nią kontroli przez PPR. W związku z kampaniami wyborczymi lat 1946–1947 uprzywilejowani przez komunistyczne władze członkowie ZWM zobowiązani zostali do prowadzenia agitacji politycznej przeciwko związanemu z PSL Związkowi Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Zaznaczył, że akcje ZWM połączone z siłami aparatu bezpieczeństwa przybierały często formy pacyfikacji członków ZWM „Wici”. Pretekstem do zatrzymań stawały się bójki na zjazdach ZWM „Wici” wywoływane przez zetwumowców. Podkreślił, że analogiczne działania miały miejsce w przypadku pozostałych organizacji młodzieżowych niezwiązanych z PPR. Głównym elementem walki po przejęciu kontroli nad strukturami opozycyjnych organizacji młodzieżowych była inwigilacja ich środowisk.

Sesję zakończyło wystąpienie dr. hab. Andrzeja Zaćmińskiego (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego), który skupił się na temacie „«Identyfikacja wroga» w wyborach do Sejmu PRL z 26 października 1952 r. — metodologia pracy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego”.

W drugiej części poświęconej tematyce „Propagandy wyborczej”, prowadzonej przez prof. Jerzego Eislera, jako pierwszy wystąpił dr hab. Mariusz Mazur z referatem pt. „Strategie perswazyjne w wyborach do Sejmu w latach 1947, 1952, 1957. Model porównawczy”. Omówił w nim wspomniane trzy kampanie wyborcze wraz ze strategiami perswazyjnymi stosowanymi przez komunistyczny obóz w pierwszej dekadzie istnienia Polski Ludowej, np. ingrację, dyskredytację, zmianę definicji pojęć. Referent zaznaczył, iż wbrew pozorom nie były one identyczne, a różnice pomiędzy treściami propagandowymi oraz poszczególnymi elementami taktyki manipulacyjnej w tym okresie, były większe niż przez cały dalszy czas trwania PRL. Swoje wystąpienie zakończył, omawiając podobieństwa w strategiach perswazyjnych poszczególnych kampanii wyborczych w pierwszej dekadzie istnienia Polski Ludowej.

Następnie dr Paweł Skorut (IPN Kraków) wygłosił referat pt. „Pomiędzy propagandą a rzeczywistością. Front Jedności Narodu jako stały element folkloru wyborczego w PRL w latach 1956–1983”. Z kolei współorganizator konferencji Michał Siedziako (IPN Szczecin) wystąpił z tematem „Propaganda w kampaniach wyborczych do Sejmu PRL w okresie rządów Edwarda Gierka (na przykładzie okręgu szczecińskiego)”. Panel zakończyła dr Joanna Król (Uniwersytet Szczeciński), która wygłosiła referat pt. „Kampanie wyborcze w PRL w świetle propagandy szkolnej”. W wystąpieniu skupiła się wyłącznie na metodach propagandowych 1952 r., uzasadniając swój wybór przypadającą na ten okres intensyfikacją strategii manipulacyjnych, którym podporządkowany był również każdy aspekt pracy edukacyjnej. Określiła obszary realizacji komunistycznych celów: proces dydaktyczny, wychowawczy i zajęcia pozalekcyjne. Wymieniła realizatorów wdrażanych strategii manipulacyjnych: nauczycieli, rodziców oraz uczniów, omawiając również pełnione przez nich funkcje w procesie propagowania treści komunistycznych. Referentka zaznaczyła, że z perspektywy czasu trudno ocenić skuteczność wspomnianych posunięć propagandowych, uznając, iż część z przedstawianych wyników została sfałszowana. Tym bardziej że pewne partie materiałów źródłowych mówią o ignorowaniu nakazów przez nauczycieli, oporze ze strony uczniów, niskim poziomie wiedzy agitatorów szkolnych dotyczącej wyborów.

Popołudniową sesję pt. „Wybory w okresie rządów Władysława Gomułki” poprowadził dr hab. Mirosław Golon. Otworzyło ją wystąpienie dr Joanny Olejniczak (Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy) pt. „Wybory do Sejmu i rad narodowych w okresie rządów Władysława Gomułki”. Referentka skupiła się na charakterystyce kampanii wyborczych lat 1957–1961, swój wybór uzasadniając kopiowaniem schematu ostatniej z wymienionych w każdym kolejnym głosowaniu. Opisała zmiany ordynacji wyborczej w 1956 r., przebieg kampanii poszczególnych partii i wyborów do rad narodowych 1958 r. oraz przedstawiła uwarunkowania polityczne. Nawiązując do głosowania w 1961 r., zaznaczyła element konsolidacji partii pod egidą PZPR i przejęcia przez nią całkowitej kontroli nad procesem głosowania. Kończąc swoje wystąpienie, zwróciła uwagę na pewną prawidłowość pomiędzy długością okresu sprawowania funkcji I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przez Gomułkę a spadkiem zainteresowania społeczeństwa akcją wyborczą.

„Wybory do Sejmu PRL w województwie gdańskim w 1957 roku. Przebieg, kandydaci i przygotowania w Komitecie Wojewódzkim PZPR” stały się tematem wystąpienia kolejnego referenta — Marcina Żukowskiego (IPN Gdańsk). Sesję zakończył referat dr. Marcina

Markiewicza (IPN Białystok) pt. „Chłopi wobec wyborów gromadzkich rad narodowych w latach 1954–1969 na przykładzie województwa białostockiego”.

Pierwszy dzień konferencji zakończyła sesja pt. „Zagranica i emigracja wobec wyborów w Polsce”, którą poprowadził dr Grzegorz Waligóra (IPN Wrocław). W imieniu nieobecnego prof. dr. hab. Jakuba Tyszkiewicza (Uniwersytet Wrocławski) referat pt. „Stany Zjednoczone wobec wyborów w Polsce 1947–1957–1989” odczytał prof. Grzegorz Strauchold.

Tematykę „«Nie wyrzucać socjalizmu za okno». Francja wobec wyborów czerwcowych 1989 roku” podjął dr Patryk Pleskot (IPN Warszawa). Na samym początku wystąpienia prelegent zaznaczył niejednoznaczny stosunek francuskich polityków do wyborów 1989 r. Jego zdaniem podchodzili oni wówczas z dużą ostrożnością do przemian zachodzących w Polsce. Opisał działania francuskiego prezydenta François Mitterranda, które choć były świadectwem nowej polityki kraju, o czym świadczyła jego wizyta w Polsce w maju 1989 r., nie niosły ze sobą konkretnych decyzji politycznych. Referent zwrócił uwagę na krótkotrwałość takiej polityki, będącej efektem obaw o brak stabilności politycznej, włącznie z radziecką interwencją w Polsce. Powołał się na przytoczone w tytule słowa Mitterranda — wywołały one zaskoczenie wśród wysłuchujących jego prelekcji studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego i świadczyły o zmianie kursu polityki francuskich dyplomatów, którzy wspierając działania rządowe, nawoływali opozycję do zachowania umiaru.

Sesję zakończyła ożywiona dyskusja. Dr hab. Mirosław Golon poruszył w niej kwestię skali frekwencji wyborczej. Zwrócił także uwagę na ograniczoną wiarygodność dostępnych historykom materiałów źródłowych, które stanowią dokumenty wytworzone jedynie przez aparat partyjny.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła sesja pt. „Wybory w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych”, poprowadzona przez dr. hab. Jarosława Syrnyka. Jako pierwszy wystąpił Zbigniew Bereszyński (Opole), który skoncentrował się na tematyce „Postawy polityczne mieszkańców Śląska Opolskiego a wybory do organów władzy PRL w latach 1972–1989 i referendum społeczne w 1987 r.”.

Jako drugi wystąpił dr Paweł Szulc (IPN Szczecin) z referatem pt. „Głosowanie na pod-słuchu. Wybory do rad narodowych w 1984 r.”. Prelegent przybliżył okoliczności wyborów do rad narodowych w 1984 r., zwracając szczególną uwagę na termin ich przeprowadzenia — niespełna rok po zakończeniu stanu wojennego. Podkreślił, iż w 1984 r. wybory stanowiły próbę konfrontacji pomiędzy komunistyczną władzą a osłabioną „Solidarnością”. Po krótkiej charakterystyce przygotowań władz do wyborów 1984 r. oraz przebiegu głosowania referent przeszedł do meritum swojego wystąpienia — nagrań rozmów telefonicznych członków komisji oraz funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa monitorujących jeden ze szczeciński lokali wyborczych. Przybliżył tematykę rozmów tocznych w przeddzień i dniu głosowania. Opisał okoliczności ich emisji podczas audycji Janusza Marchwińskiego pt. „Na gorącym uczynku” 15 września tr. w Radiu Wolna Europa. Przedstawił także konsekwencje ich wydo-stania się poza granice kraju.

Sesję zakończyło wystąpienie Tomasza Danileckiego (IPN Białystok) pt. „Formy oporu społecznego związanego z wyborami powszechnymi w okresie «małej stabilizacji» na przy-kładzie Polski północno-wschodniej”.

Po krótkiej przerwie II sesję pt. „Wybory w latach siedemdziesiątych i osiemdziesią-tych” poprowadził dr Sebastian Ligarski. Tomasz Ceglzar (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, IPN Poznań) przedstawił referat pt. „Znaczenie polityczne i społeczne ostat-nich wyborów do Miejskiej Rady Narodowej w Szczecinku z dnia 19 czerwca 1988 roku”.

Następnie Sebastian Rosenbaum (IPN Katowice) wystąpił z tematem „Lokalne struktury PZPR województwa katowickiego wobec wyborów czerwcowych 1989 roku”.

Z kolei dr hab. Mirosław Golon (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, IPN Gdańsk) wygłosił referat pt. „Wybory 1989 r. na Pomorzu Nadwiślańskim”. Po krótkim omówieniu ram terytorialnych i symbolicznego znaczenia Pomorza Nadwiślańskiego dla NSZZ „Solidarność” podczas czerwcowych wyborów referent przeszedł do przedstawienia kilku najważniejszych elementów związanych z tematem. Zaznaczył silne podziały w obozie solidarnościowym, zwłaszcza w Gdańsku i Bydgoszczy. Przedstawił zjawisko poważnych utrudnień w kampaniach wyborczych „Solidarności” ze strony SB, np. aferę słupską i podbicie Leonarda Krasulskiego. Zilustrował rywalizację wewnątrz obozu partyjnego i jego sojuszników, szczególnie silną w strukturach PZPR. Swoje wystąpienie zakończył, podkreślając rolę wyborów 1989 r. dla procesu kształtowania się przyszłych elit władzy zarówno o genezie solidarnościowej, jak i prokomunistycznej. Powołał się także na efekty własnych badań. Podsumował też wyniki wyborów 1989 r., nakreślając różnice pomiędzy nadwiślańskim okręgiem wyborczym a pozostałymi w kraju.

Sesję zakończyło wystąpienie ks. dr. Jarosława Wąsowicza SDB pt. „Akcje bojkotu wyborów w latach osiemdziesiątych przeprowadzone przez niezależne środowiska młodzieżowe w Trójmieście”. Referent podkreślił zaangażowanie gdańskiej młodzieży w liczne wystąpienia antyrządowe po wprowadzeniu stanu wojennego. Przybliżył okoliczności powstania niezależnych środowisk młodzieżowych o charakterze ogólnopolskim (Ruch „Wolność i Pokój”, Niezależne Zrzeszenie Studentów) i lokalnym (gdański Ruch Społeczeństwa Alternatywnego, Ruch Społeczeństwa Zaangażowanego i Federacja Młodzieży Walczącej). Wspominając o formach oporu i walki młodzieży skierowanych przeciwko kampaniom wyborczym, zaznaczył, że nie różniły się one od form pojawiających się w innych środowiskach opozycyjnych na terenie kraju. Przypomniał o strajku w Stoczni Gdańskiej zorganizowanym przez środowisko młodzieżowe „Solidarności”, FMW, RSA, WiP-u oraz kibiców gdańskiej Lechii w okresie od maja do września 1988 r. Podkreślił rolę Gdańska, który w 1989 r. stał się miejscem najbardziej radykalnych wystąpień opozycji niepodległościowej.

Sesję III pt. „Kościół i mniejszości narodowe” poprowadził dr hab. Mirosław Golon. Jako pierwszy głos zabrał ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński, przedstawiając referat pt. „Prymas Wyszyński a wybory w PRL”. Na samym początku wystąpienia referent przypomniał negatywne stanowisko Stefana Wyszyńskiego wobec tytułowych wydarzeń. Zaznaczył, że momentem przełomowym w uznaniu komunistycznych rządów za fakt dokonany było uzyskanie przez Wyszyńskiego tytułu Prymasa Polski w 1948 r. W dalszej części swojego wystąpienia referent odniósł się do momentów w życiu Wyszyńskiego, kiedy to Prymas musiał publicznie określić swoje stanowisko wobec wyborów, uzyskując w zamian pewne przywileje dla Kościoła: podpisane porozumienia państwo–Kościół 14 IV 1950 r. czy zawieszenie przez Władysława Gomułkę dekretu o obsadzie stanowisk kościelnych z 1953 r. Lata 1958–1981 uznał za okres, w którym kwestia wyborów nie budziła większego jego zainteresowania, podkreślając, że ta tendencja została na krótko złamana w styczniu 1971 r. publikacją dwóch listów pasterskich. Na koniec referent zaznaczył, że Prymas nie jawił się jako głowa opozycji. Wręcz przeciwnie, podkreślał, że nie można niszczyć państwa, nie posiadając w zamian żadnej alternatywy.

W dalszej kolejności wystąpił dr hab. Jarosław Syrnyk (IPN Wrocław) z odczytem pt. „Włodzimirz Mokry — pierwszy ukraiński poseł w powojennej Polsce”. Następnie głos zabrała Milena Przybysz (IPN Łódź) z referatem pt. „Wybory i referenda w PRL — stanowisko i głos Kościoła katolickiego na przykładzie regionu łódzkiego”.

Sesję III zakończyło wystąpienie prof. dr. hab. Grzegorza Straucholda pt. „Temperowanie” niepokornych. Komuniści wobec postaw wyborczych tzw. autochtonów polskich w obliczu referendum ludowego (1946) i wyborów (1947)”. Referent nakreślił sytuację ludności niemieckiej na tzw. ziemiach odzyskanych po zakończeniu II wojny światowej. Następnie opisał przebieg procesu nadania jej praw obywatelskich, które umożliwiły udział w głosowaniu w 1946 i 1947 r. Wspomniał o negatywnych postawach autochtonów co do przyłączania ich rodzimej ziemi do Polski. Zaznaczył, iż zmiana kursu polityki wobec tzw. autochtonów poddyktowana była zbliżającymi się wyborami do polskiego parlamentu, czemu służyło zwołanie centralnego Zjazdu Autochtonów Ziem Odzyskanych w Warszawie 9–10 XI 1946 r. czy przejęcie kontroli nad Polskim Związkiem Zachodnim. Kończąc swoje wystąpienie, referent zaznaczył, że próba pozyskania ludności rodzimej tzw. ziem odzyskanych zakończyła się jej całkowitym zmarginalizowaniem przez rządzących.

Sesję prowadzoną przez prof. dr. hab. Krzysztofa Brzechczyna pt. „Opozycja i opór wobec wyborów” rozpoczęło wystąpienie prof. dr. hab. Grzegorza Straucholda, który odczytał referat nieobecnej dr. hab. Bożeny Szaynok (Uniwersytet Wrocławski) pt. „Żydzi wobec referendum 1946 r. i wyborów do sejmu 1947 r.”. Autorka pokreśliła, że trudno jest jednoznacznie ocenić stopień poparcia społeczeństwa żydowskiego dla komunistycznych władz w głosowaniu w referendum 1946 r. Zaznaczyła jednak, że obraz ludności żydowskiej utożsamianej z komunistycznym obozem jest sprzeczny z rzeczywistością, o czym świadczą przytoczone materiały źródłowe, m.in. dokumenty frakcji PPR. Scharakteryzowała również stosunek tej mniejszości do wyborów parlamentarnych 1947 r., który jawił się bardziej jednoznacznie. Wpływ na wspomniane stanowisko miał kielecki pogrom — doprowadził on do emigracji grupy ludności żydowskiej nieposzukującej oparcia w komunistycznym obozie. Tym samym większość tego społeczeństwa opowiedziała się w wyborach za frakcją tzw. Bloku Demokratycznego. Podsumowując, autorka zaznaczyła, iż wybory z 1947 r. miały duże znaczenie dla żydowskiej ludności, ponieważ wzmocniły jej rolę w strukturach władzy.

Jako drugi wystąpił dr. hab. Tomasz Sikorski (Uniwersytet Szczeciński) z odczytem pt. „Próby konsolidacji środowiska byłych działaczy Stronnictwa Pracy przed wyborami 1957 r.”. Po krótkim przedstawieniu historii SP, zwłaszcza represji wobec jego działaczy w latach 1950–1951, przeszedł do omówienia procesu odbudowy stronnictwa przed wyborami w 1957 r. Opisał mobilność środowiska chadeckiego poprzez pojawienie się wielu nowych inicjatyw, np. powołania Chrześcijańskiego Związku Pomocy Literatom. Wśród działaczy starających się o odbudowę partii referent wymienił m.in. Kazimierza Studentowicza, Wacława Bitnera i Antoniego Chacińskiego. Za przyczynę porażki byłych działaczy SP uznał brak precyzyjnego planu działania. Zaznaczył, że chadecy inwigilowani przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa do 1989 r., zostali wyeliminowani ze sfery publicznej także po upadku systemu komunistycznego.

Sesję V zakończyło wystąpienie dr. Radosława Ptaszyńskiego (Uniwersytet Szczeciński), który przedstawił odczyt pt. „Powstanie Koła Poselskiego «Znak» w projekcie «neopozytywizmu» Stanisława Stommy”.

Ostatnią sesję konferencji pt. „Opozycja i opór wobec wyborów” poprowadził ks. prof. Zygmunt Zieliński. Jako pierwszy wystąpił prof. dr. hab. Krzysztof Brzechczyn (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, IPN Poznań), który przedstawił referat pt. „Wybory do Sejmu i rad narodowych w programie i myśli politycznej NSZZ «Solidarność» 1980–1981”. Następnie tematykę „Opozycja w PRL wobec wyborów w latach 1978–1988” podjął dr. Grzegorz Waligóra.

Sesję zakończyło wystąpienie Kamila Dworaczka (Uniwersytet Wrocławski, IPN Warszawa) pt. „Opozycja wobec wyborów do Sejmu PRL w 1980 roku”. Referent skupił się na opisanu stosunku najważniejszych ugrupowań do wyborów parlamentarnych w tym okresie, zaznaczając brak jednoznacznego stanowiska w przypadku Komitetu Obrony Robotników i Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Jego zdaniem zupełnie przeciwną opcję reprezentował Ruch Młodej Polski oraz Konfederacja Polski Niepodległej. Najbardziej umiarkowane stanowisko przedstawiał z kolei Ruch Wolnych Demokratów. Prelegent scharakteryzował również publicystykę opozycji i wydawane przez nią dokumenty, zwracając szczególną uwagę na stosowany w nich język. Na koniec przytoczył wyniki przeprowadzonych przez siebie badań dotyczące rzeczywistej frekwencji wyborczej w 29 komi-sjach obwodowych.

Konferencję zakończyła ożywiona dyskusja, w której udział wzięli m.in. prof. Zygmunt Zieliński, dr hab. Mirosław Golon, prof. Krzysztof Brzechczyn, dr Grzegorz Waligóra, dr hab. Tomasz Sikorski, dr Radosław Ptaszyński. Poruszono w niej kwestię wykorzystania niezależnej działalności radiowej i telewizyjnej oraz prasy do bojkotu wyborów, roli Koła Poselskiego „Znak” i RWD w życiu politycznym oraz prób odtworzenia SP po 1989 r. Dyskusję zakończyła dotycząca frekwencji wyborczej polemika pomiędzy dr. Sebastianem Ligarskim a dr. Grzegorzem Waligórą i Kamilem Dworaczkiem.

Konferencję podsumował jej współorganizator dr Sebastian Ligarski, który zaznaczył, że najczęściej poruszaną problematykę stanowiła frekwencja wyborcza oraz kwestie jej fałszowania. Wymienił również okresy, kiedy ta wątpliwość nie budzi większych zastrzeżeń — i przeciwnie. Kolejny dominujący temat obrad stanowiło przełożenie wyników wyborów na ogólną sytuację społeczno-polityczną w Polsce oraz stosunek do nich różnych grup społecznych i środowiskowych, np. mniejszości narodowych. Wielokrotnie poruszanym wątkiem była adekwatność tytułu konferencji do zagadnień, którymi się zajmowano. Spotkanie zamknął dyrektor IPN w Szczecinie dr Marcin Stefaniak.

Milena Bykowska
Szczecin